

Oma kieli ja kinkerikansan lapset

■ ”Oma kieli, oma mieli” on Agricolan juhluvuoden 2007 pääteema. Tapahtumien painopiste oli viime keväässä, jolloin tuli kuluneeksi 450 vuotta Mikael Agricolan kuolemasta. Juuri sopivasti juhluvuoden päätteeksi julkistettiin kansainvälisen PISA-tutkimuksen uusimmat tulokset, joissa oman kirjakielen yli 450 vuotta sitten saaneet suomalaislapset menestyivät jälleen erinomaisesti sekä luonnontieteessä ja matematiikassa että lukutaidossa. Kaikki kolme mitattua osa-aluetta tuntuivat luonnistuvan erinomaisesti suomalaisilta peruskoululaisilta. Komea päätös merkkivuodelle.

Kuinka paljon peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten (tai heidän vanhempiensa) on kiittäminen suomen kirjakielen isäksi tituleerattua 1500-luvun oppinutta miestä erinomaisista taidoistaan? Mikael Agricolan kirjallinen tuotanto ja käännoistyö perustui reformaation ajatukseen, jonka mukaan kansan piti saada Jumalan sana ulottuvillean omalla kielellä. Hänen julkaisuluettelonsa pitää sisällään suomenkielisen *Uuden Testamentin*, *ABC-kirjan*, rukouskirjojen, kirkkokäsikirjan ja messun lisäksi useita *Vanhan Testamentin* kirjojen käännoiksi johdantoineen. Agricolan ansiosta syntyi suomenkielinen kirkollinen ja uskonnollinen kirjallisuus.

Suomessa on ollut tapana korostaa luterilaisen kirkon merkitystä kansansivistyksen ja kansan lukutaidon edistämässä. Tätä kunniaa kirkolta ei tarvitse kokonaan riistää edes uusimman tutkimuksen valossa. Reformaatioon ja protestanttiseen ideologiaan sisältyi keskeisenä ajatus kansankielisen opetuksen välttämättömyydestä. Tämän ajatuksen mukaisesti jokainen oli Jumalan edessä tasa-arvoinen, jokaisen oli opittava uskonelämän perustotuudet itse. Kansankielinen *Raamattu* ja kansankieliset katekismukset ja virsikirjat olivat tarpeen, jotta kansan naiset ja miehet voisivat tutustua kristinopin pääkohtiin ihan itse.

Pontevat 1600-luvun piispat ajoivat läpi ajatusta kristillisestä perusopetuksesta. Seuraavalla vuosisadalla rippikoulusta tuli jokaisen nuoren velvollisuus, ja jokaisen seurakuntalaisen oli vielä vuosittain annettava lukukinkereillä näyte sisä- ja ulkolukutaidostaan. Gezeliuksen ja Svebeliuksen katekismukset piti osata ainakin pääkohdittain. Kirkon tarjoamat piiska ja porkkana olivat nerokkaita. Ilman rippikoulua ei päässyt ehtoolliselle ja ilman säännöllistä ehtoollisella käyntiä ei ollut asiaa aviosäätyyn.

Reformaation ja sitä seuraavien vuosien kansankielisestä opetuksesta PISA-menestykseen on kuitenkin ollut pitkä mat-

ka kuljettavana. Kinkereillä mitattu lukutaito poikkesi tyystin nykykoulun asettamista lukutaitovaatimuksista. Keskeisintä oli kristillisen opin ulkoluku. Oman kirjakielen saanut suomenkielinen rahvas sai pitkään tyytyä uskonnolliseen kirjallisuuteen. Koulumies ja piispa Mikael Agricola korosti itsekin kristillisen kirjallisuuden merkitystä. Vuonna 1543 ilmestynyt ABC-kirja, josta ei tiettävästi ole säilynyt yhtään täydellistä laitosta, oli sekin kristinopin oppikirja. Sen tavoitteena oli opettaa lapsille ja aikuisille kristillisen kirjallisuuden lukemista.

Kansainvälinen lukutaidon historiaa koskeva tutkimus luokittelee suomalaisen kinkerikansan lukutaidottomaksi, koska siltä puuttui aktiivisen lukutaidon (*literacy*) toinen keskeinen komponentti kirjoitustaito. Kansa, joka kinkereillä tankkasi katekismuksen opinkappaleita – joskus hyvälläkin menestyksellä, ei osannut kirjoittaa. Oppisääty ei pitänyt kansan kirjoitustaitoa edes tarpeellisena. Jokaisessa pitäjässä oli ainakin pappi, joka laittoi tarvittaessa paperille sen, mitä sille piti laittaa. Lukutaitoa yhteinen rahvas tarvitsi viestin vastaanottamiseen, ei sen välittämiseen. Lisäksi lukutaito rajoittui miltei tyystin uskonnollisten tekstien lukemiseen, mikä tietysti oli ollut kirkon tarkoituskin.

Historiallisen Aikakauskirjan vuoden viimeinen numero päättää Agricolan juhluvuoden 2007 nostamalla esiin kysymyksen kirjoitustaidosta. Ilkka Mäkisen ja Pirkko Leino-Kaukiaisen artikkelit tarkastelevat suomalaisten kirjoitustaitoa 1800-luvulla ja osoittavat, että luku- ja kirjoitustaito eli lukutaito, kuten he sitä haluavat nimittää, on

suomalaisten historiassa kovin myöhäinen ilmiö. 1800-luvun alussa kirjoitustaitoisia on arveltu olleen noin viisi prosenttia suomalaisista. Oma kieli ei taipunut paperille asti kuin pienellä murto-osalta väestöstä eli lähinnä sivistyneistön edustajilta.

Kirjoitustaitoinen suomalaisesta kinkerikansasta tuli vasta kansakoulun myötä. PISA-huipulle kinkerikansan lapset pääsevät peruskoulun ja opettajakoulutuksen ansiosta. Agricolalla on omat suuret ansionsa suomalaisen kirjakielen luoja, kirkkoa voi kiittää tasa-arvon ajatuksesta, jonka mukaan kristinopin perusteet oli opetettava kaikille, mutta nykynuorison kansainvälisesti kilpailukykyiset taidot ovat silti peräisin peruskoulusta, joka ei jo alakouluvaiheessa määrää lapsia ennalta kahden luokan kansalaisiksi. Jokainen lapsi saa ainakin ulkoisen mahdollisuuden jatkaa opintojaan ilman, että koulun valinta rajoittaisi sitä. Peruskoulussa lapsia opettavat akateemisen koulutuksen saaneet opettajat, joilla on vankka käsitys oman tieteenalansa sisällöstä. Kumpikin ovat arvokkaita asioita, joita kannattaa pitää arvossa muulloinkin kuin Agricolan juhluvuonna.

Suomalaista koulutusjärjestelmää, myös peruskoulua, on viime aikoina moitittu huippujen puutteesta. PISA-tutkimuksen kaltaiset kansainväliset vertailut muistuttavat, että huippuhuumassa ei pitäisi hukata sitä, mikä nykyisessä järjestelmässä on arvokasta. Tasa-arvoinen peruskoulutus työille ja pojille, köyhille ja rikkaille, kaupungissa ja syrjäseudulla tarjoaa erinomaisen pohjan huippujenkin löytämiselle, jos niin halutaan. Eliittikoulutuksen puutteen

sijasta pitäisi ennemminkin olla huolestuneita koulujen resursseista, säästötoimien heikentämistä mahdollisuudesta auttaa oppilaita myös vaikeissa tilanteissa. Huippujahdissa on ainakin nykyresursseilla suurena vaarana, että osa oppilaista syrjäytyy ja heidän ongelmansa syvenevät. Lahjakaskin oppilas tarvitsee älyllisten haasteiden lisäksi sosiaalisia virikkeitä, yhteisöllisyyden oppimista ja kasvua ihmiseksi ihmisten joukossa.

Agricolan juhlavuoden lisäksi vuosi 2007 oli myös Suomen itsenäisyyden 90-vuotisjuhlan aikaa. Kun opetusministeriö otti omalle kontolleen Agricolan muistamisen, itsenäisyyden juhlavuotta koordinoi Valtioneuvoston kanslia. Valtioneuvoston kanslia laittoi myös hyvissä ajoin käyntiin merkkivuoden 1809 vieton valmistelun. Merkkivuoden tapahtumia järjestetään eri puolilla Suomea heti ensi vuoden alusta lähtien.

Merkkivuoteen 1809 liittyvät kiinteästi vuoden 1808 tapahtumat, Suomen sota ja sen kansainvälispoliittinen tausta. Ensimmäiset päätapahtumat järjestetään helmikuussa 2008, jolloin Hanasaassa on kansainvälinen tieteellinen konferenssi Napoleonin sotien ajasta Euroopassa. Erityisesti siellä tarkastellaan Pohjois-Euroopan tapahtumia, joiden myllerryksessä Suomen ja Ruotsin vuosisatainen valtiollinen yhteys päättyi ja Suomesta tuli Venäjän keisarikunnan alainen suuriruhtinaanmaa. Lisätietoja konferenssista löytyy Suomen Historiallisen Seuran kotisivuilta (www.histseura.fi). Myös historiapäivillä Lahdessa ovat esillä vuosien 1808 ja 1809 teemat. Näihin kysymyksiin *Historiallinen Aikakauskirja* palaa vuosien 2008 ja 2009 aikana.

Pirjo Markkola
pirjo.markkola@uta.fi

Kiertokoululaisia opetetaan kirjoittamaan. Museovirasto.